

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת שמיני ויום השואה, תשע"ב
מספר 962מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

פרשת שובם של האחים פינאלי לחיק היהדות (ליום השואה תשע"ב) דב לויטן

עם התקדמותם של כוחות הברית במערב אירופה בעקבות הנחיתה בנורמנדי בחודש יוני 1944 מחד גיסא, והתקדמות הצבא האדום במזרח אירופה מאידך גיסא, החל שחרורן של מדינות שהיו נתונות לכיבוש הנאצי, וכן כמה ממחנות הריכוז והמוות. לאחר סיום המלחמה ביבשת אירופה ב-8 במאי 1945, התבררו הממדים האמתיים של האסון שפקד את העם היהודי כאשר שישה מיליון מבניו ובנותיו נרצחו באכזריות שלא תתואר.¹ במהלך השיקום וההצלה של השרידים הושקעו מאמצים רבים באיתור ילדים יהודים שהוסתרו אצל משפחות, במנזרים ובמוסדות נוצריים, בעיקר קתוליים, ברחבי אירופה הכבושה. בדר"כ נמסרו ילדים אלו על ידי הוריהם לאותן משפחות או מוסדות, כדי שלפחות הם יצליחו לשרוד, אך היו ילדים שהגיעו בכוחות עצמם למוסדות הנוצריים. הניסיון לאתר את הילדים נועד בראש ובראשונה כדי לאחדם עם הוריהם, אם גם הם שרדו, או להעבירם לקרובי משפחה. ילדים אלו היו לעתים השריד היחיד לשושלת משפחתם. זאת ועוד, הילדים היוו עתודה חשובה לעם ישראל לאחר שכמיליון וחצי ילדים נרצחו בשואה.

איתור הילדים היה כרוך בקשיים רבים, מפני שלא היו קיימות רשימות מסודרות, ולעתים קרובות לא הייתה נכונות לשיתוף פעולה מצד מי שהחזיק בהם. ניסיונות החילוץ היו כרוכים לעתים בסיכון חיים, והיו פעמים שזהותם היהודית של הילדים לא הייתה ידועה למצילם. כאשר גילו המחלצים את מקום הימצאם של הילדים, נתקלו הם בקשיים מרובים בניסיונם להוציאם מדי המשפחות והמוסדות הנוצריים שהחזיקו בהם, ואשר במקרים רבים לא היו מוכנים לוותר עליהם. לעתים נבעה ההתנגדות מסיבות דתיות-תיאולוגיות; התנגדות לשובם של הילדים לחיק היהדות, שכן מציליהם ביקשו "להציל" גם את נשמתם. ברקע פעולות ההצלה עמד גם הניסיון ההיסטורי עם הכנסייה הקתולית שפעלה רבות כדי להעביר ילדים יהודים על דתם ולהטבילים לנצרות, כפי שקרה בפרשה המפורסמת של הילד היהודי אדגרדו מורטרה.²

כבר בחודש אפריל 1945, עוד לפני הכניעה הסופית של גרמניה הנאצית, נפגש משה שרת (שרתוק), ראש המחלקה המדינית בסוכנות היהודית, עם האפיפיור פיוס ה-12 והעלה בפניו בין שאר הנושאים את עניין הילדים היהודים שנמצאו בחזקתם של קתולים. בין 1945 ל-1946 נערכו כמה פגישות נוספות בין נציגים יהודים בכירים לראשי הוותיקן. ב-21 בספטמבר 1945 נפגש גם ד"ר לאון קובוביצקי (לימים ד"ר אריה קובובי), מזכיר הקונגרס היהודי העולמי, עם פיוס ה-12. חוץ מסימפטיה ואמירות בלתי מחייבות לא הושג דבר בפגישה זו, אף שקובוביצקי ניסה "להמתיק את הגלולה" עבור הוותיקן ולא לדרוש החזרת ילדים

* ד"ר דב לויטן מתמחה בהיסטוריה פוליטית של מדינת ישראל. הוא מרצה בחוג המשולב במדעי החברה ובמכללה האקדמית אשקלון.

¹ יהודים רבים המשיכו למות גם לאחר סיום הקרבות כתוצאה מהעינויים הנוראים שעברו במהלך המלחמה.

² ילד יהודי שהוטבל בסתר לנצרות על-ידי המשרתת הנוצרית, ובעקבות זאת נחטף מבית משפחתו בבולוניה בשנת 1858. למרות שבשלב מאוחר יותר חידש את קשריו עם משפחתו, לא שב אדגרדו מורטרה ליהדות אלא אף הפך למיסיונר בשירות הוותיקן. הוא נפטר בתחילת השואה בשנת 1940. ראו: דב לויטן, "פרשת חטיפתו של אדגרדו מורטרה", דף שבו עי לפרשת וישב, תש"ע (מס' 839).

יהודים שהוטבלו לנצרות בהסכמת הוריהם.³ בנובמבר 1945 נערכה פגישה בין גרהרט רינגר, מנהל המשרד של הקונגרס היהודי העולמי בז'נבה, לג'אובני מונטיני, מעוזריו הקרובים של האפיפיור (שב-1963 התמנה לאפיפיור תחת השם פאולוס השישי). הנציג הבכיר של הוותיקן התקשה להאמין שבשואה אכן נרצחו שישה מיליון יהודים. למרות האווירה החיובית, לא הניבה הפגישה תוצאות מעשיות. הפגישה השלישית והמפורסמת מכולן נערכה ברומא ב-10 במרס 1946, בין הרב הראשי לארץ-ישראל, הרב יצחק הלוי הרצוג, לפיוס ה-12. למרות מאמציו הבלתי נלאים של הרב הרצוג, גם לפגישה זו לא הייתה תועלת מעשית.⁴

התנהגותו הבעייתית, בלשון המעטה, של האפיפיור פיוס ה-12 בדבר הצלת יהודים בשואה בכלל והשבת ילדים לחיק היהדות בפרט, נדונה שוב לפני כמה שנים.⁵ ההיסטוריון האיטלקי אלברטו מלוני פרסם בשנת 2004 מסמך שנכתב ב-23 באוקטובר 1946, ובו נמסר על כוונת הוותיקן להחזיק באותם ילדים יהודים שהוריהם או יהודים אחרים תובעים להשיבם אליהם. מדובר בהוראה של הוותיקן למוסדות הכנסייה הקתולית בצרפת להחזיק "למען ביטחונם או מסיבות אחרות את הילדים היהודים שהוטבלו לקתוליות, גם אם פירוש הדבר לא להשיבם למשפחותיהם עם תום הכיבוש".⁶ ממצאיו של ההיסטוריון האיטלקי קיבלו פרסום רב בעולם, הביכו את הוותיקן ופגעו במאמציו להכריז על פיוס ה-12 כעל "קדוש".⁷

פרשת האחים פינאלי

בצרפת היו ילדים יהודים רבים שניצלו.⁸ ביוני 1945 דיווח המוסד המרכזי לסיוע לילדים בצרפת, OSE, על הימצאם של כ-1,200 ילדים יהודים בידי משפחות ומוסדות לא-יהודיים, כאשר לכ-20% מהם נשקפה סכנה של המרת דת לנצרות. כמה מהילדים נמצאו בידי הנזירות של "נוטר-דאם מציון",⁹ שהערימו גם הן מכשולים רבים בדרך להשבתם לחיק היהדות. המקרה הידוע ביותר הוא של האחים פינאלי:

רוברט פינאלי נולד בצרפת בשנת 1941, ואחיו ג'ראלד נודל כעבור שנה, להוריהם אנני וד"ר פריץ פינאלי שנמלטו מאוסטריה לצרפת בעקבות רדיפות הנאצים, והתיישבו בעיירה ליד גרנובל. הוריהם נתפסו בידי הנאצים בפברואר 1944 והובאו ל"מחנה דרנסי" מצפון לפריז. ב-7 במרס הם נשלחו בטרנספורט מס' 69 למחנה המוות אושוויץ ושם נרצחו. האחים, ששהו במעון יום, הועברו תחילה למנזר הנזירות של "נוטר-דאם מציון", ולאחר מכן לבית ילדים קתולי בגרנובל בהנהלת גב' אנטואנט ברון. עם תום המלחמה נודע לאחיותיו של ד"ר פינאלי על גורל המשפחה, ודודה מגרט, שהתגוררה בניו זילנד, הודתה לגב' ברון על פועלה וביקשה שהילדים יועברו אליה. גב' ברון סירבה לשתף פעולה, וכעבור שלוש שנים, ב-1948, אף הרחיקה לכת והטבילה את שני הילדים לנצרות. דבר זה הקשה יותר על העברת הילדים לקרוביהם, משום שהכנסייה הקתולית פרסה את חסותה על שני הילדים היתומים שנהפכו ל"נוצרים כשרים". אולם קרוביהם של האחים סירבו להיכנע. הם ייפו את כוחו של יהודי תושב גרנובל, משה קלר, לייצג אותם בפני הרשויות בצרפת, ופתחו במאבק משפטי וציבורי קשה וארוך-שנים. תחילה נטתה דעת הקהל לטובת גב' ברון, משום שטיפלה במשך שנים במסירות בילדים. הכנסייה הקתולית התגייסה למאבק בטענה שהאחים הוטבלו לנצרות, הסתירה את הילדים ואף הוציאה אותם מחוץ לגבולות צרפת. בחורף 1952 הובאו האחים למנזר בחלק הספרדי של חבל הבסקים ושהו שם במשך כחמישה חודשים. בהתערבות הרב הראשי של יהודי צרפת, הרב יעקב קפלן, הם הוחזרו לצרפת,¹⁰ ועניינם הגיע לדין בפני בית המשפט העליון. עורך דין צרפתי ידוע, מוריס גרסון, שבעצמו היה קתולי אדוק, התגייס לטובת המשפחה והוקיע את התנהגותה של הכנסייה הקתולית. בסופו של דבר נאלצה הכנסייה לוותר, וביוני 1953 פסק בית המשפט שיש להעביר את הילדים

³ ראו: מיכאל ר' מארוס, "הוותיקן והמשמורת על ילדים יהודים לאחר השואה", **זמנים: רבעון להיסטוריה**, אוניברסיטת תל-אביב, 97.

⁴ זמן קצר לאחר סיום המלחמה יצא הרב הרצוג לסייר באירופה ההרוסה בלוויית בנו חיים, ששימש עוזרו ומזכירו, ולימים אלוף ונשיא המדינה.

⁵ פיוס ה-12 לא השמיע את קולו כאשר עדיין יכול היה להשפיע ואולי למנוע או לצמצם את היקף רצח היהודים בשואה. הוא אף לא שימש דוגמה שיכלה להנחות את ראשי הכנסייה ואת מאמיניה להציל יהודים ולהתנגד לנאציזם. גם אם הביא להצלתם של כמה יהודים, הרי שנכשל במישור המוסרי הכולל.

⁶ *Corriere della Sera*, 28 December 2004.

⁷ הרב שמואל אבידור הכהן טוען כי למגעיו של הרב הרצוג עם האפיפיור היו השלכות חיוביות, ופעמים רבות הביאה התערבות האפיפיור להשבתם של ילדים יהודים. ראו ספרו: **יחיד בדורו: מגילת חייו של הגאון רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג, ראש רבני ישראל**, ירושלים 1980. עוד יש לציין שחיילים יהודים מארץ-ישראל ששירתו בצבא הבריטי הצליחו להוציא ולהציל ילדים יהודים רבים ממשפחות נוצריות וממנזרים.

⁸ המספר הגדול יחסית של הילדים ששרדו היה תוצאה מגודלה של הקהילה היהודית, שמנתה כ-350,000 נפש; ממאמצי ההצלה מצד יהודים ולא-יהודים ומהעובדה שצרפת שוחררה מהכיבוש הנאצי כבר ביוני-ספטמבר 1944.

⁹ הנזירות של "נוטר-דאם מציון", שהצילו כ-450 ילדים יהודים, עדיין החזיקו בינואר 1946 ב-30 ילדים יהודים, **זמנים**, שם.

¹⁰ שליט ספרד פרנקו, שהיה נוצרי-קתולי מאמין, התנגד להחזרת הילדים.

לחזקת קרובי המשפחה היהודים. שמונה שנים לאחר סיום המלחמה ותשע שנים לאחר שהוריהם נרצחו בידי הנאצים, כאשר רוברט היה בן 12 ואחיו ג'ראלד בן 11, עלו הם לישראל ומצאו בית חם אצל משפחת דודתם, יהודית רוזנר, בגדרה. שני האחים זכו לגדול כיהודים וכאזרחים נאמנים למדינת ישראל, ובה הקימו את ביתם. מיכאל (רוברט) פינאלי למד רפואה ועבד במשך שנים כמנתח ילדים בכיר בבית החולים "סורוקה" בכאר שבע, וג'רלד שירת בצבא קבע ועבד לאחר מכן בחברת "בזק". ביום השואה והגבורה בשנת תשס"ה (2005) הדליק ד"ר מיכאל (רוברט) פינאלי משואה לזכר קרבנות השואה, ביניהם הוריו שנרצחו באושוויץ.¹¹

---

¹¹ על "פרשת האחים פינאלי" נכתבו מאמרים ואף הופק סרט "טור דה פינאלי". וראו: